

KKTC’de Basınında Ekonomi ve Siyaset İlişkisi Üzerine Bir Saha Araştırması^{1 2 3}

Eren Ekin ERCAN⁴

Başvuru Tarihi: 03.01.2020

Kabul Tarihi: 24.05.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Kıbrıs Türk basını siyasal bir pratiğin sonucudur. Bu siyaset ise “milli dava” anlayışının getirdiği bir anlayıştır. Kıbrıs Rum basınına karşı duruşlar ile kendi varlığını ortaya koyma arasında konumlanan Kıbrıs Türk basını, 1930’lardan sonra basının daha kitlesel bir nitelik taşımasıyla giderek yalnızca siyasetin bir sonucu olmaktan çıkmış, basın ile siyaset doğrudan doğruya iç içe geçmiştir. Günümüz KKTC basınında ise durum, bu politize tarihsel duruşun ekonomi politik ilişkilerle harmanlandığı bir yapıdır. KKTC’de basın ve siyaset arasındaki ilişkiyi konu edinen bu makalenin amacı da bunun bütünlüklü bir şekilde ortaya konmasıdır. Çoklu araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada 104 muhabirle anket, üst editöryal kadrodan 20 gazeteciyle ise derinlemesine görüş alma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın en önemli bulgusu, KKTC basını ve siyasetinin değişen ekonomi politik konjonktür nedeniyle kapitalist bir niteliğe büründüğüdür.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, KKTC Basını, Siyaset, Basın Kültürü, Gazetecilik

Atıf: Ercan, E. E. (2021). KKTC’de basınında ekonomi ve siyaset ilişkisi üzerine bir saha araştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 329-346.

¹ 2018 yılına ait tezden üretildiği için etik kurul izni gerekmemektedir.

² Bu çalışma, 2018 yılında Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın ABD’de tamamlanan “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde (KKTC) Basının Kültürü: Gazeteciliğin Tarihsel, Mesleki ve Etik Değerleri Üzerine Bir Alan Araştırması” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

³ “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde (KKTC) Basının Kültürü: Gazeteciliğin Tarihsel, Mesleki ve Etik Değerleri Üzerine Bir Alan Araştırması” başlıklı doktora tezinden türetilen bu makalede danışman hocamın isminin yazar olarak bulunmasından feragat ettiğini bildiririm.

⁴ Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, erenekin.ercan@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0643-6270

A Field Study on the Relationship between Economy and Politics in TRNC Press

Eren Ekin ERCAN⁵

Submitted by: 03.01.2020

Accepted by: 24.05.2021

Article Type: Research Article

Abstract

The Turkish Cypriot press is the result of political practice. This policy is a result of the "national case" approach. The Turkish Cypriot press, which stands between the stances against the Greek Cypriot press and the manifestation of its existence, after the 1930s, became more and more mass-oriented and ceased to be the result of politics only. Moreover, the Turkish Cypriot press and politics are directly intertwined. In today's TRNC press, the situation is a structure where this politicized historical stance is blended with political economic relations. The aim of this article, which focuses on the relationship between the press and politics in the TRNC, is to demonstrate this in an integrated manner. Mixed research method was used in the study. The survey was conducted with 104 reporters and in-depth interviews were conducted with 20 journalists from the top editorial staff. The most important finding of the study is that the TRNC press and politics became capitalist due to the changing economic political conjuncture.

Keywords: Cyprus, TRNC Press, Politics, Press Culture, Journalism

⁵ Uskudar University Faculty of Communication Department of Journalism, erenekin.ercan@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0643-6270

Giriş

Kıbrıs Türk siyaseti ve basın arasındaki ilişki, birbiriyle iç içe geçmiş bir ilişkidir. Mücadele ve karşı duruşun bizatihi siyasal boyutunu oluşturan gazeteler, 2000'lere kadar süren dava siyasetinin söylemsel sahasını oluşturmaktadır. Adanın 1878'de İngiliz idaresine terkedilmesinin hemen ardından kendini gösteren milli dava anlayışı, Kıbrıs Türklerince çıkarılan ilk gazetelerin yayın politikalarıyla birlikte başlayan ve sonrasında yükselerek devam eden milliyetçi bir söylemsel sahaya karşılık gelmektedir (Ünlü, 1982, s. 16). Bu söylemsellik ise, doğrudan eylemden, eyleme geçmeye yönelik fikrî üretimden ayrı ele alınamayacak bir siyasal kültürü yaratmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs Türk basını ilk ortaya çıktığı günden itibaren genel olarak ele almak gerekirse, söylemin eylemlilikle ve eylemlilik olanaklarıyla var olduğu bir değerlendirmeye bizi götürmektedir. Diğer bir deyişle, söylem ile eylem arasındaki açıklığın en aza indiği bir basın kültürüne rastlamaktayız. Bu durum, açığa çıkan eylemler yoluyla da basının kendisini ve söylemini yeniden tanımladığı, dava siyasetini yeniden ve yeniden ürettiği bir siyasal çehreyi kapsamaktadır. Kaldı ki, tarihsel olarak Kıbrıs Türk basınının yapısı meslek etiği açısından "ters" bir seyir izlemektedir. Batı'da 20. yüzyılın başlarında çıkan gazetecilik etik ilkeleri, 1960 ve 1970'lerde giderek yaygınlaşmıştır. Bu meslek ilkelerinin ortaya çıkışının arkasında, öncelikle hükümetlerin dayatmalarına ve yoğunlaşan sermayenin baskı ve denetimlerine karşı verilen mücadelede yatmaktadır (Uzun, 2011, s. 50). Kıbrıs Türk basınında gazeteler, Osmanlı döneminden itibaren yoğunluklu olarak iktidar ve siyasetle ilişki içindedir (Mert, 2003). Bunun da ötesinde, bizzat siyasi liderler ve partiler tarafından çıkarılan gazeteler Kıbrıs Türk toplumunda önemli roller oynamıştır. Örneğin; Rauf R. Denктаş yönetimindeki *Nacak* gazetesi (1959-1963) başta olmak üzere Milli Mücadele dönemi gazeteleri, "milli mücadeleyi teşkilatlandırmak adına yayımlar yaparak önemli bir görev üstlenmişlerdir (KTGB, 2012, s. 104)". Özellikle Türkiye'deki Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında ve sonrasında Türkiye ile yakın ilişkiler kurmuş ve adada Atatürk inkılaplarının sözcülüğünü yapmış olan Mehmet Remzi Okan'ın *Söz* gazetesinin (Emgili 2015, 394) devamı niteliğinde olan ve Kıbrıs Türk basınının en uzun soluklu yayın hayatına sahip *Halkın Sesi* gazetesi de bizzat Dr. Fazıl Küçük tarafından yayın hayatına sokulmuştur (KTGB, 2012, s. 225).

Olağanüstü koşulların sonucu olan dava siyasetinin toplumsal bağlamda yarattığı diğer etki; hâlihazırda milliyetçi bir gövdeye dayanan siyasetin yanı sıra koşulların da olgunlaşmasıyla, ekonomi politik tartışmalar başta olmak üzere, gündelik yaşamın tüm unsurlarının nötrale hale getirmesidir. "Ölüm-kalım" ya da dava siyasetinin aktörlerince sıkça vurgulandığı üzere "varoluş" düzeyine inen toplumsal tahayyül, doğallıkla bunun ötesine geçememekte, geçme girişimleri de "davadan sapma" olarak değerlendirilmektedir (Volkan, 2008). Siyasi aktörlerin önem kazanması ve yüceltilmesi de yine bununla ilgilidir. Aktörlerce öne sürülen söylem, genellikle bir toplumsal atıflar dizgesi etrafında öbeklenmekte ve siyasal aktörün bizzat kendisini *yok* sayması nedeniyle önemli hale gelmektedir. Annan Referandumu⁶ öncesinde Rauf R. Denктаş'la yapılan bir söyleşide, kendisine yöneltilen dava karşıtı siyasetin ve söylemlerin giderek yükselmesi karşısında ne düşündüğüne ilişkin soruya Denктаş cevabını şu sözlerle bitirir: "...bu dava Denктаş'ın davası değil, milletin davasıdır. Kıbrıs'ın davasıdır, Anadolu'nun davasıdır. Bu davadan taviz verileceğini düşünenler hayal görmektedir (Denктаş, 2003, s. 31)". Uzun yıllar süren bu durum, zamanla o siyasetin toplumsal düzeyde rol oynamasını sağlayan gazeteleri, siyasetin birer nesnesi haline getirmiştir.

⁶ Annan Planı, federal bir çözümü öneren ve referandumda Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum halkların onayına sunulan bir Birleşmiş Milletler çözüm planıdır. 11 Kasım 2002'de Birinci Annan Belgesi ile başlayan süreç 31 Mart 2004'te Beşinci'sinin ortaya çıkmasıyla son şeklini almıştır. 24 Nisan 2004 günü gerçekleştirilen referandumla ise halkların oyuna sunulmuştur.

1974 Harekâtlarından sonra, toplumlararası çatışmalardan kaynaklı etkiler bağlamında giderek normalleşen gündelik yaşam, KKTC'nin %64,9'unun "evet", Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin %74,8'inin "hayır" dediği 2004 Annan Planı Referandumu'nda karşılığını bulmuştur. Referandum sonrası süreç KKTC özelinde iki açıdan önemlidir:

- 1) Dava siyasetinin KKTC'de önemini büyük oranda yitirdiği,
- 2) Barış siyasetinin yükselmesine karşın günümüze kadar gelen süreçte bu yöndeki somut arzu ve taleplerin gerçekleşmemesinin yarattığı politik sorgulamalardır (Ercan, 2019).

Bu politik çıkmazların hem bir sonucu hem de bir nedeni olarak -1970'lerin sonundan itibaren giderek kapitalistleşen Kıbrıs Türk toplumu ve bundan payını alan- Kıbrıs Türk basınının günümüzde içinde bulunduğu durum oldukça önemlidir. Böylesi bir perspektife yaslanan bu çalışma, Kıbrıs Türk basınının içinde bulunduğu bu çıkmazların ortaya konması amacını taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada KKTC basınında çalışan gazetecilere bir anket uygulanmış ve editörlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın önemi, ele alınan konu kapsamında saha olarak tüm KKTC basını ve basın kurumları üzerine başka bir çalışmanın bilgim dahilinde yapılmamış olmasıdır. Çalışmada ilk olarak, KKTC basınının içinde bulunduğu ekonomi politikaya dair bir tartışma gerçekleştirilmiş, sonrasında ise KKTC basınındaki medya-siyaset ve medya-ekonomi ilişkilerine, bu ilişkilerin habere ve haberciliğe etkilerine ilişkin nicel ve nitel veriler paylaşılmış ve yorumlanmıştır.

KKTC'de Basının Ekonomi Politik Ardalanı Üzerine

Dava siyasetinin Kıbrıs Türk toplumunun dönüşümünde oynadığı başat tarihsel boyutu ele aldığımızda, dava siyasetini ortaya çıkaran nedenlerin ekonomi politik ardalanı kendini göstermektedir (Beratlı, 2012, s. 48). Ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir toplum olan Kıbrıs Türkleri (Oğuz, 1975, s. 154), 1980'lerden itibaren bu özelliğini giderek kaybetmiştir. Buna ek olarak, aynı süreçte özel yatırımların kamu yatırımlarından her zaman fazla olduğu bir toplumdur. Farklı bir anlatımla, özel sektöre dayalı bir ekonomi açıklıkla kendini göstermektedir (KKTC Başbakanlık ve Doğu Akdeniz Üniversitesi [DAÜ], 2015, s. 18-19). Turizm gelirleri 2000'lerle birlikte, bilhassa Annan Planı Referandumu sürecinin de etkisiyle önemli ölçüde artmıştır. Ancak bunu da ağırlıklı Türkiye'den gelen turistler oluşturmaktadır (KKTC Başbakanlık ve Doğu Akdeniz Üniversitesi [DAÜ], 2015, s. 90). KKTC ekonomisinin en belirleyici özelliği, ülkenin uluslararası hukuki durumu da göz önüne alındığında, asıl olarak ithalat ve ihracat rakamlarında ön plana çıkmaktadır. 1977'de Türkiye dışındaki ülkelerle ithalat oranları %60'ların üzerinde iken, 2010 yılına gelindiğinde %30'ların altına düşmüştür. Öte yandan Türkiye ile olan ithalat ilişkileri %40'lar civarındayken, 2010 yılında %70'lere çıkmıştır. Benzer rakamlar ihracatta da öne çıkmaktadır. 1980 yılında Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yapılan ihracat tüm ülkede %60 iken, bu rakam 2006 yılına kadar %15'lere kadar gerilemiştir. 1980'lerde Türkiye'ye yapılan ihracat %10-15 civarındayken, 2000'li yılların ortalarında %45-50 bandındadır. Daha ilginç bir rakam ise, öteden beri nüfus olarak Kıbrıs Türklerine oranla daha kalabalık olan Kıbrıs Rumlarının 2010 sonrası KKTC'de yaptıkları alışverişlerin toplamı 10 milyon euro civarındayken, Kıbrıs Türklerinin Rum tarafındaki harcamaları 18 milyon euro dolaylarındadır (KKTC Başbakanlık ve Doğu Akdeniz Üniversitesi [DAÜ], 2015, s. 133-135). KKTC'deki en önemli sektörlerden biri olan üniversite eğitimi açısından da durum ithalat ve ihracattakine benzerdir. 1997'den itibaren öğrencilerin büyük bölümünü Türkiye'den gelen öğrenciler oluşturmaktadır (KKTC Başbakanlık ve Doğu Akdeniz Üniversitesi [DAÜ], 2015, s. 59).

Tüm bu rakamlardan da görüleceği üzere, Kıbrıs Türk toplumunun 1974 sonrası süreçte ekonomik olarak yaşadığı değişim ve dönüşüm, ülkenin uluslararası hukukun dışında kalmasının da bir sonucu olarak Türkiye'yle kaçınılmaz şekilde yoğunlaşan ekonomik ilişkilerdir. Rakamlarda görülen diğer önemli nokta, KKTC ekonomisinin özel sektöre dayalı bir ekonomi olduğudur. Bu özel sektörü ise, bilhassa küçük ölçekli bir ülkedeki özel sektör olarak düşünmek gerekmektedir.

Konunun bir diğer boyutunu da KKTC'nin bir ada ülkesi olması ve bunun beraberinde getirdiği kültür oluşturmaktadır. Öncelikle tarihsel olarak çatışma ortamının kendiliğinden açığa çıkardığı "biz bizelik" kültürünün, çatışmaların sona ermesinin ardından toparlanma sürecindeki Kıbrıs Türk toplumunun ekonomi politik ilişkilerinde de önemli etkileri olmuştur. Bu durum tarihsel açıdan iç içe geçmiş iki sarmal olarak dinamiklerini yaratmıştır. Bunlardan ilki, Kıbrıs Türk toplumunun Rum toplumu karşısında, ilkin nüfustan kaynaklı olmak üzere, yaşadığı ekonomi politik bir açmazlar bütünü, kültürel boyutlar da kazanmasıyla dava siyasetinde cisimleşmesi, değer kazanmasıdır. Dava siyasetinin yüklendiği bu durum, 1974 sonrasında yerini siyasetin ekonomiyi öncelediği bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu anlayış, 1970'lerin sonundan itibaren inişli-çıkışlı olarak kendini gösterse de, esas olarak 2000'ler sonrasında yerini ekonominin siyaseti öncelediği kapitalist bir görünüme kavuşturmuştur. Daha somut olarak söylemek gerekirse, dava siyasetinin kendisini yalnızca Türkiye'yle ilişkilendiren söylem ve yaklaşımı, 1974 sonrasındaki tekrar toparlanma sürecinde, ekonomi politik anlamda da belirleyici olmuştur. 1980 ve 1990'larda belli kırılmalardan geçerek 2000'lere kadar kapitalist olgunlaşma dönemini geçiren Kıbrıs Türk toplumu, 2000'lerden sonra bu olgunlaşmanın sonuçlarını yaşamıştır ve yaşamaktadır (Tahsin 2014). 1980 sonrasında fordizmin yerini postfordizme bırakmasıyla ortaya çıkan küresel iş bölümü ve üretim maliyetlerindeki düşüşün yarattığı hegemonya tüm dünyada hissedilirken, en büyük zararı küçük ölçekli ekonomilere vermiştir. Zaten hâlihazırda dış ticarete dayalı olan Kuzey Kıbrıs ekonomisi, bu süreci en şiddetli şekliyle yaşamıştır. Bunun önemli göstergelerinden biri, ihracat ve ithalat arasındaki fark, yani dış ticaret açığıdır. 1975 yılında 20,6 milyon dolar olan fark, 1997 yılına gelindiğinde 316,5 milyon doları bulmuştur (Şafaklı ve Özdeşer, 2002, s. 155). Dışa bağımlılığı büyük ölçüde yaratan ise, küçük ölçeklilik dolayısıyla üretim maliyetlerinin yüksek ve piyasanın küçük olmasıdır. Böylelikle yerli üretim maliyetindeki giderler ithal ürünlerin üretim maliyetindeki giderlerden fazla olmakta ve "doğal olarak" fiyatlar ithal ürünlerde daha düşük kalmaktadır. Dolayısıyla, küresel ölçekte olarak yaşanan neoliberal politikalar, KKTC'de daha yakıcı bir hal almıştır, almaktadır.

Bu ekonomi politik değişim ve dönüşümün günümüz KKTC basınına etkileri büyük oranda olumsuz olmuştur. Dava siyasetinin Kıbrıs Türk toplumunda tarihsel blok olarak oynadığı rol, ekonomi politik manada mülkiyet ilişkilerindeki etkisinde/belirleyiciliğinde yatmaktadır. İlerleyen süreçte giderek yerleşikleşen ve çeşitli yoğunlaşmaların görüldüğü bu mülkiyet ilişkileri, belli bir burjuvalaşmaya neden olmuştur. Burjuvalaşmanın beraberinde getirdiği ilk bakışta basın alanında bir özgürlük gibi görünse de, esasında neden olduğu şey geçmişten gelen kapitalist ekonomi politik ilişkilerin yarattığı bir gazetecilik pratiğidir. Bu ise ağırlıklı karşılıklılık/bağımlılık ilişkisine dayanmaktadır.

KKTC'de medya siyasileri kullanıyor, siyasilerde medyayı kullanıyor. Karşılıklı bir çıkar ilişkisi söz konusu. Biz de şöyle bir sıkıntı var: Çok fazla gazete var bana göre. Aynı şekilde televizyon sayısı da çok fazladır. Elbette ki olsun ama fazladır. Dolayısıyla bütün bu televizyon ve gazetelerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için neye ihtiyaç vardır? Paraya ihtiyaç vardır. Peki bu para nereden gelecek? O zaman sermayeye ihtiyaç vardır. Medya sermayeyi kullanırken, sermayede medyayı kullanır. Sermaye aynı zamanda kimi kullanır? Siyasileri kullanır. Siyasilerde sermayeyi kullanır. Böyle bir ilişki vardır. Bundan kopmak da mümkün değil. Bu nedenle hiçbir yayın organı tam anlamıyla özgür olamaz (Efdal Keser, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

Afrika gazetesi direktörü Ali Osman Tabak (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) daha da ileri giderek, KKTC'nin içinde bulunduğu tanınmama durumundan kaynaklı olarak ortaya çıkan ekonomi politik düzenin dinamiklerine değinmektedir: “Biz de galiba bütün sektörlerin gazetesi var. Gece kulüpleri kaldı bir tek. Onlar çıkarmadılar gazete. Bu gazetelerde hükümetlerle bağlantılıdır. Çünkü her sektörün gelen hükümetten istekleri vardır. Bizim mesela öyle bir şeyimiz yoktur hükümetlerden”. *Yeniden Nacak* gazetesinin sahibi Aydın Akkurt da (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) benzer duruma atıf yapmakta ve şunları kaydetmektedir:

Medya ve siyaset tam anlamıyla iç içe girmiş durumda. Medya patronlarının ellerindeki gazeteler, hangi hükümet gelirse gelsin, bunlara karşı bir tehdit gibi kullanılır. Yani “sen bana bunu vermezsen, ben de sana karşı bu yayınları yaparım, seni yıkarım” diyenler var. Sen tabii ki hükümetlerin üzerinde bir baskı unsuru oluşturacaksın, orası ayrı, ama bunu olumlu yönde yapman gerekir. Fakat sen bunu al-ver ilişkisine, çıkar ilişkisine döndüremezsin. Bunun adı basın değildir.

Bu ilişkilerin daha “ironik” denilebilecek bir tarifini *Yeni Bakış* gazetesi genel yayın yönetmeni İsmet Özgüren (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) şöyle dile getirmektedir:

Vıcık vıcık. Basınında %90'ımız, hatta %95'imiz vıcık vıcık. Ekonomik kaygılar, yaşam kaygıları ve siyasetin o elinde bulundurduğu güç buna neden olan. Küçük bir ölçekte yaşıyoruz. Bugün TBMM'ye girmek istediğinizde, size kaç günde izin verirler? Ben şimdi bir vekili veya bakanı arayayım, sizi de yanıma alayım, gidelim isterseniz Meclis'e, birer de kahve ısmarlasın bize, size ve bana bir de demaç versin, gelelim. Bu! Güç ben de.

Özgüren'in tarif ettiği samimiyyetin boyutlarını, *Vatan* gazetesi genel yayın yönetmeni Mehmet Kasımoğlu (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) şu şekilde tarif etmektedir:

Bizde zaten herkes birbirini tanıdığı için, küçük bir toplum olduğumuz için iyi. Siyasi görüşleri farklı olsa bile ya da bir gazeteciyle bir siyasi tamamen zıt olsa bile, özeldede ilişkilerimiz iyidir her zaman. Yani herkes bir siyasiye istediği zaman ulaşabilir. Ben şahsen, bir abi-kardeş gibi hepsiyle konuşabilirim. Bütün siyasilerden bahsediyorum.

Kıbrıs Postası gazetesi genel yayın yönetmeni Rasih Reşat ise (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), Kasımoğlu'nun bahsettiği samimiyyetin ardaalanını, ekonomik ilişkilerin ve basının tiraj kaybı dolayısıyla yaşadığı çıkmazların sonucu olarak görmektedir.

Siyasetçiler gazetecilerle iyi geçinmeyi sever. Çünkü siyasetin kontrolünden çıktı ve sermayenin kontrolüne girdi medya. Bu 2000'ler sonrasında oldu. Dünyada da teknoloji gelişince haberi alma kanalları çoğalıyor ve dolayısıyla basılı gazete işi eski, bayat haber olmaya başlıyor. Bu nedenle de, güç azalıyor gazetelerde. Güç azalınca para azalıyor, okur sayısı azalıyor. O gücü de kullanmak isteyen para sahibi insanlar yavaş yavaş medyaya yerleşti. Siyasetçiler bu oyunun biraz dışına itildi. Siyasetçiler medyayla iyi ilişkiler kurma peşinde.

Tüm bu tanımlamalardan ortaya çıkan sorunsal, KKTC basınının ekonomi politik çıkmazların sonucu olarak kapitalist bir dönüşüm geçirdiğidir. Özer (2007, s. 42-55) iletişimin ekonomi politiğiyle ilgili çalışmaların genel olarak dört kategoride toplandığını belirtmektedir. Bunlar; a) kurumsal ekonomi politik yaklaşım, b) araçsal ekonomi politik yaklaşım, c) eleştirel ekonomi politik yaklaşım ve d) Marxist ekonomi politik yaklaşımdır. Kurumsal ekonomi politik yaklaşım medya işletmelerinin “geniş ekonomik yapıyla bağlarını dikkate alarak, iletişimin üretim tarafına bakmaktadır”. Buna göre, “medya kurumlarının örgütlenme yapılarının gerisinde onların ekonomi politiğinin bulunduğu” görüşü öne sürülmekte ve “editoryal bağımsızlığın kullanılmaması” bu yapılanmanın bir sonucu olarak görülmektedir. Araçsal ekonomi politik yaklaşım, Marx ve Engels'in “toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür” tanımlamasına yaslanmaktadır. Bu anlamda medyayı daha geniş bir ekonomi politik ilişkiler bütünüdür

sonucu olarak ele alan yaklaşım, medyayı ekonomi politik ilişkilerin devamını sağlamaya çalışan ideolojiyi üretmesinde görmektedir. Bu da medyayı kapitalist ilişkiler dolayısıyla kaçınılmaz olarak araçsal bir konuma itmektedir. Eleştirel ekonomi politik ise, kurumsalcı ve araçsalcı yaklaşımlarla belli noktalarda ayrılmaktadır. Araçsalcı yaklaşımın “daha baştan mülkiyet sahiplerince (devlet ve sermaye)” medya kontrolünün sağlandığı tezine karşılık olarak eleştirel ekonomi politik yaklaşım, ilişkilerin bu kadar kesinlikli bir çehrede ele alınamayacağını, “politik personelin dilediklerini yapma konusunda fırsatlar yakalamakla birlikte, kısıtlamalarla da karşılaştığını ve bu sınırlamaların doğasını, kaynaklarını çözümlmek gerektiğini savunur”. Bu nedenle yapıların katı bir şekilde ele alınmaması gerekmektedir. Başka bir deyişle, “yapıları pratik eylem yoluyla sürekli yeniden üretilen ve değiştirilen dinamik oluşumlar olarak görmek gerektiğini savunur”. Marxist ekonomi politik yaklaşım ise, adında da anlaşılacağı üzere Marx’ın emek-değer kuramı, işgücü değeri, artı değer, yedek işçi ordusu gibi temel iktisadi kavramsallaştırmalarında belirginleşmektedir. Yaklaşım medya bağlamında ise, özellikle Marx’ın metalaşma kavramsallaştırması üzerinde durmaktadır. Bir işçi olarak gazetecinin haber yaparak, köşe yazarak emeğini sattığını öne süren yaklaşım, bu emeği gazete reklamlarıyla “paketlenmiş” bir ürün olarak ele almaktadır. Bu ürünün temel olarak ürettiği ise artı değer, yani kâr yaratması dolayısıyla meta değerdir. Bu meta değeri ise, içerikle doğrudan iç içedir.

KKTC basını ekonomi politik açıdan belirtilen dört yaklaşımı da yatay olarak kesen bir görünüm içindedir. Öncelikle kurumsalcı yaklaşım açısından bakıldığında, basın doğrudan doğruya ekonomi politika ile hayati bir ilişki içindedir. Bu anlamda editoryal bağımsızlık, eleştirel ekonomi politikte öne sürüldüğü üzere, editörlere çeşitli fırsatlar tanısa da, bu fırsatlar doğrudan doğruya o ekonomi politik ilişkilerle uyumlu tercihlere kapı aralamaktadır. Editoryal bağımsızlıkla ilgili olarak *Star Kıbrıs* gazetesi genel yayın yönetmeni Cüneyt Oruç’un (Yüz yüze görüşme, Haziran 2018) görüşleri bu anlamda önemlidir.

Gazete sahibi bir genel yayın yönetmenini oraya koyuyorsa, zaten genel yayın yönetmeninin tavrını, jargonunu, bakış açısını beğeniyordur. Çünkü ona iyi bir para veriyordur, iyi bir parayla oraya koyuyordur. Yayına müdahale etmez belki ama sizi değiştirir. Hiçbir patron “şu haber öyle olmuş, bu haber böyleydi” falanla uğraşmaz. Siz yıllar içerisindeki tecrübeye onu o kadar iyi bilirsiniz ki. O seçim size kalmıştır. Siz ya o yayını kendi isteğiniz doğrultusunda yapacaksınız -çünkü parayı siz koymuyorsunuz, parayı koyan bir sermayedar var- ya da bırakacaksınız. Dolayısıyla sizi değiştirir. Patronlar gazeteye müdahale etmez. Fakat bu etmemesi demek sizin sonsuz bir özgürlüğünüz olduğu anlamına gelmez. Bu şu anlama gelir: Siz istediğiniz gazeteyi yaparsınız ama karşılığında ödülü ya da bedeli ödersiniz. Genel yayın yönetmenleri bu denklem içerisinde konumlanır.

Kaldı ki görüşülen 15 gazete ve 2 basın kamu kurumunda çalışan üst editoryal kadrodan yalnızca üçünün hiçbir patron baskısının olmadığını dile getirmesi bunun en önemli göstergesidir. Bu baskı KKTC basınında, patronun/yöneticinin doğrudan müdahalesi ile patronun/yöneticinin “oradalığı” arasında konumlanmaktadır. Halkın Sesi gazetesi genel yayın yönetmeni Ali Fahrioğlu bu durumun doğrudanlığına atıfta bulunurken, KKTC’nin en yüksek tirajlı gazetesi *Kıbrıs*’ın yazı işleri müdürü Emin Akkor ve *Kıbrıs Postası* gazetesinin genel yayın yönetmeni Rasih Reşat “oradalığına” işaret etmektedir.

Her medya patronun olduğu gibi gazetemizin direktörünün de haberlere müdahil olduğu doğrudur (Ali Fahrioğlu, yüz yüze görüşme, Haziran 2018).

Doğrudan gazete patronlarının çok fazla etkisi yoktur aslında. Dolaylı etkileri olabiliyor. Zaten devamlı patronla istişare halindesiniz. Onun yayıncılık anlayışını biliyorsunuz. Siz de zaten o anlayışa göre gazeteyi yönetebilecekseniz çalışıyorsunuz. Bu nedenle yani herhangi bir şeyin bize direkt baskısını hissetmedik (Emin Akkor, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

Neticede, müdahale demeyeyim; Polat Bey ile ben aynı yaştayız. Benim eski arkadaşımdır. Dolayısıyla gazetecilik prensiplerine hürmetli bir patronudur. Ancak tabii patronudur. Haftalık yönetici toplantımız var. Haber müdürü, ben ve Polat Bey otururuz ve haftalık olarak “bu hafta şöyle oldu, böyle oldu, şöyle bir gelişme var, şu benim işime gelmez, şu benim işime gelir” diye bir çerçeve belirler. Biz o çerçevenin içinde, gazetecilik prensipleri doğrultusunda davranırız. Bazen “şuna vuralım” diye çıkışları olur. Ben de derim ki, “belge varsa, tabii ki”. Ama yoksa bize bunu yaptırılmazsın diyebiliriz (Rasih Reşat, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu, KKTC'deki basın ve siyaset arasındaki ilişkidir. Çalışmanın amacı ise, KKTC'deki basın ve siyaset arasındaki bu ilişkinin, tarihsel ardağını da gözeterek, günümüzdeki durumunun ortaya konmasıdır. Bu bağlamda araştırmanın soruları şunlardır:

- KKTC basını ile ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkinin boyutları nelerdir?
- KKTC basını ile ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkinin -genel olarak- haber üzerindeki etkisinin boyutları nelerdir?
- KKTC basını ile ekonomi ve siyaset ilişkisinin habere sansür ve otosansür anlamında etkilerinin boyutları nelerdir?
- KKTC basınındaki gazete yöneticileri, KKTC basını ile ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkiyi nasıl görmektedirler?

Araştırma kapsamında, çalışmanın gerçekleştirildiği Mayıs-Haziran 2018 tarihlerinde KKTC'de yayımlanmakta olan 19 gazetenin 15'inin üst editoryal kadrolarıyla görüşülmüş ve bu gazetelerde çalışan muhabirlere anket uygulanmıştır. Diğer 4 gazeteye de ulaşılmış ancak geri dönüş sağlanamamıştır. Dolayısıyla çalışmanın sınırlılığı, araştırmanın yapıldığı dönemde KKTC'de yayımlanmakta olan (4'ü hariç) gazetelerin tamamıdır. Bunun yanı sıra Bayrak Radyo Televizyon Kurumu (BRTK), Türk Ajansı Kıbrıs da (TAK) çalışmanın sahası kapsamındadır. Öte yandan Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği (KTGB) ve KKTC Medya Etik Kurulu (MEK) başkanlarından da görüş alınmıştır. Toplam 104 muhabire anket uygulanmış ve 20 gazeteciyle müessese müdürlüğü, genel yayın yönetmenliği, yazı işleri müdürlüğü, başkanlık düzeylerinde derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, belge niteliği esas alınarak katılımcıların çalışmanın yapıldığı dönemdeki mesleki pozisyonları (editör, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü vb.) kullanılmıştır. Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Johnson ve Rowlands'a göre (2012, s. 100) veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşmenin (in-depth interview) bir araştırmadaki en önemli katkısı, nicel araştırmayla elde edilen verilerin ardağına inmektedir. Bu sayede, bir yandan nicel verilerin sağlanması yapılırken diğer yandan da nicel verilere neden olan kültürün bağlamsal olarak derinine inilmektedir.

7'li likert kullanıldığı (1. Kesinlikle katılmıyorum, 7. Kesinlikle katılıyorum) anket verileri SPSS 17 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler, frekans analizi dikkate alınarak tablolaştırılmıştır. Anket çalışmasına katılan gazetecilerin %50'si kadın, %48,08'i erkek, %1.92'si ise diğer cinsiyet kategorisindeki gazetecilerden oluşmaktadır. Kadınlarda aritmetik yaş ortalaması 38,1, erkeklerde 35,2, diğer de ise 41,5'tir. Anket uygulanan gazetecilerin tamamının yaş ortalaması ise 37,2'dir.

Özetle, çoklu araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmanın sahasını neredeyse tüm KKTC basını oluşturmaktadır. Böylelikle konuya ilişkin olarak, hem haberin mutfağında yer alan gazetecilerin

değerlendirmeleri hem de üst editoryal kadroların görüşleri çalışmada yer bulmuş ve bütünlüklü bir veri akışı sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın önemi de burada yatmaktadır: İlk saha olarak, daha sonra ise yöntemsel açıdan tüm KKTC basını bütünlüklü olarak ele alan başka bir çalışma bulunmamaktadır.

Bulgular ve Yorum

Eleştirel ekonomi politik yaklaşımda öne sürülen editoryal fırsatlar esasında yine Marxist terminolojideki “yedek işsiz ordusu” kavramında buharlaşmaktadır. Var olan konumun kaybedilmemesini sağlayan şey, yapıya dair bir kanıksamadan geçmektedir. Kanıksanan şey ise, editoryal konumun ekonomi politik yapı içerisindeki araçsal durumudur. Editör üzerindeki baskıların arka planında yatan ve ele geçen fırsatların kristalize olduğu yer, ekonomi politik ilişkilere dair belli bir “profesyonel” bakışta, farkındalıkta somutlaşmaktadır. Bu “profesyonellik” ise, mesleki etik ve pratikleri yer yer içinde barındırmakla birlikte, bundan daha çok, gazete sahibinin ekonomik ve politik tercihlerini bilen ya da tahmin eden bir “medya profesyonelliği” görünümü içindedir. Parti yayın organı niteliğindeki gazetelerde bu durum, doğrudan müdahaleyi dahi önemsiz kılacak bir boyut kazanarak “gönüllülük” esasına dönüşmektedir.

Yok müdahale gibi bir şey. Ama biz istişare ediyoruz. Yayın politikasını oturup beraber tartışıyoruz. Ama gelip bana “sen şu manşeti koy, şu başlığı at” falan demez. Ama zaten ben onun dışında farklı bir şeyde yapmam. Yani partiyle ters düşecek, partiyle alakasız bir şey yapmam. Mesela çok sağcı bir kişiyi alıp da ben köşe yazarı yapmam. Partinin ideolojisine uygun kişiler köşe yazısı yazar. Çünkü parti yönetiminden olmasa bile, okuyucularımız, partiyi ve gazeteyi destekleyen kişiler tepki gösterir (Mehmet Eş, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

Partidekilerden müdahale olmuyor. Gazete parti politikasını bilenler tarafından yapıldığı için, gazeteye kesinlikle müdahale yoktur (İslam Türfent, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

Dolayısıyla, Kıbrıs Türk basınında geçmişten günümüze kadar gelen medya-siyaset ilişkisi, -parti gazeteleri dışında- doğrudan müdahale ile dolaylı müdahaleler arasında yapısal ağırlıklı bir görünüm alırken, parti gazetelerinde ise bu durum partizan gazetecilik şekline bürünmektedir. Fakat medya-siyaset ilişkisi dava siyasetinin hâkim olduğu dönemde daha pre-modern bir ilişkiler bütünü kapsarken, -bu ilişkilerin bir sonucu olarak- günümüzde daha “modern” ve kapitalist bir nitelik sergilemektedir. Anketlerde ortaya çıkan sonuçlar, KKTC basınındaki medya ve siyaset ilişkisini bu anlamda ortaya koymaktadır.

Tablo 1
“KKTC basınında medya-siyaset ilişkisi
önemlidir” İfadesine Verilen Yanıtların
Örnekleme Dağılımı

n=104	%
Kesinlikle katılmıyorum	5,8
Katılmıyorum	0,0
Biraz katılmıyorum	7,7
Fikrim yok	10,6
Biraz katılıyorum	8,7
Katılıyorum	23,0
Kesinlikle katılıyorum	44,2
TOPLAM	100,0

Tablo 2
 “KKTC basınında ekonomi ve siyaset ilişkisi haberciliğe etkide bulunuyor” İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı

n=104	%
Kesinlikle katılmıyorum	1,9
Katılmıyorum	3,8
Biraz katılmıyorum	7,7
Fikrim yok	12,5
Biraz katılıyorum	25,0
Katılıyorum	16,4
Kesinlikle katılıyorum	32,7
TOPLAM	100,0

Tablo 1.’de görüldüğü üzere, gazetecilerin %75,9’u belirli düzeylerde medya ve siyaset ilişkisinin KKTC basınında önemli olduğunu düşünmektedir. Tablo 2.’de ise KKTC’de ekonomi ve siyasetin habere etkisine belirli düzeylerde katılanların toplam oranı %74,1’dir. Daha genel olarak baktığımızda, ankete katılan her üç gazeteciden ikisi ekonomi-medya-siyaset arasındaki ilişkinin basın üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Bu rakamlar birbiriyle bağlantılı olarak iki açıdan önemlidir. Öncelikle haberin mutfağında yer alan gazetecilerin bu tespiti yapmış olması, ekonomi politik ilişkilerin haber içeriği üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Diğer bir deyişle, içeriği üreten basın çalışanları, içeriğe yönelik müdahalenin muhatabı olarak bu ilişkinin önemine atıf yapmaktadırlar. Bunun diğer bir boyutu ise, haberin metalaşmasıdır. İçeriği üreten basın çalışanları, içerik üzerinde büyük oranda belirleyici değildir. Daha açık şekilde söylenecek olursa, gazeteler ekonomi politikanın belirlediği güç ilişkilerinin kurumsal bir parçası, uygulayıcısı, aracıdır. Haberciler ise, bu aracının işçileri konumundadır. Muhabirlerin otosansür uygulayıp uygulamadıklarına dair sunduğu veriler de bunu doğrulamaktadır.

Tablo 3
 “*Haberi yazarken otosansür uyguluyorum*”
 İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde
 Dağılımı

n=104	%
Kesinlikle katılmıyorum	7,7
Katılmıyorum	1,9
Biraz katılmıyorum	8,7
Fikrim yok	10,6
Biraz katılıyorum	18,2
Katılıyorum	21,2
Kesinlikle katılıyorum	31,7
TOPLAM	100,0

Tablo 3.’ten de anlaşılacağı üzere, gazetecilerin haberi yazarken otosansür uyguladıklarına ilişkin “kesinlikle katılıyorum” %31,7 ve “katılıyorum” %21,2’dir. Belirli düzeylerde katılım oranlarının toplamı ise %71,1’dir.

Bourdieu’ya göre (1999, s. 60-61) medya profesyoneli işe girdiği andan itibaren, işe devam etmesini ya da bulunduğu kurumda yükselmesini bu konudaki “profesyonel” meslek seçimlerine borçludur. Gazeteci, medya dışında başka iş kollarında da yatırımları bulunan patronun “simgesel kapitallerini” korumayı tercih etmek “mahkûmiyeti” ile mesleki değerlerine bağlılığın yarattığı “özgür” seçimler arasında kalmıştır. Simgesel kapitaleri korumanın gazetecilik meslek pratiğinde aldığı görünüm ise, otosansürdür. Tablo 3.’ten yola çıkarak söylenecek olursa, KKTC basınındaki gazetecilerin üçte ikisinden fazlası, habere ilişkin herhangi bir baskı ya da sansüre dahi gerek kalmadan otosansür uyguladıklarını belirtmektedirler.

Tablo 4
 “*KKTC basınında sansür uygulanıyor*” İfadesine
 Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı

n=104	%
Kesinlikle katılmıyorum	11,5
Katılmıyorum	3,8
Biraz katılmıyorum	13,5
Fikrim yok	11,5
Biraz katılıyorum	17,3
Katılıyorum	18,3
Kesinlikle katılıyorum	24,1
TOPLAM	100,0

Tablo 4.'te gazetecilerin toplam %59,7'si belirli düzeylerde KKTC basınında sansür uygulandığını ortaya koymaktadırlar. Fakat sansürün günümüz KKTC basınındaki görünümü, dava gazeteciliği geleneğinin değil, ekonomi politik çıkar ilişkilerinin getirdiği patronaja dayalı bir anlayışın ürünüdür. Kıbrıs Türk basını, ilk döneminde Babıali'den gelen sansürlerle yaşamını sürdürmüş, adanın ilhakının ardından İngiltere'nin bilhassa 1930'lerden sonra uyguladığı baskı ve sansürlerle uğraşmış, sonrasında da olağanüstü bir sürecin meyvesi olan dava siyasetinin yarattığı hegemonyadan kaynaklı baskılara maruz kalmıştır. 2000'lerden itibaren ise bu baskı ve sansürler yerini piyasa koşullarının etkisine bırakmıştır. Başka bir deyişle günümüz KKTC basınındaki sansür, gazete patronunun ekonomik çıkar ilişkilerinin sonucudur.

Bourdieu (1999, s. 77) sansür ile otosansür arasındaki bağıntıyı, çalışanın mesleğine yabancılaşmasının da ötesine geçen bir düzlemde ele almaktadır. Ona göre bu yeni durum, çalışanların "geçici" olduklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Geçicilik düşüncesi gazetecilik meslek pratiğinin üretiminde o kadar belirleyicidir ki, çalışanların herhangi bir hakkı talep etmelerini imkânsız kılmaktadır. İşten kovulmanın kolaylaştığı ve bunun her şeyden önce çalışanlarca bilindiği günümüz yapılanmasında, sansürle otosansür arasındaki ilişkiyi muğlaklaştıran "şantaj", böylesi bir sömürü evreni bizlere sağlamaktadır. Bu durum yalnızca özel medya şirketlerinde değil, kamu kurumlarında da sıkça rastlanan bir işleyiş şeklidir. Bunun haber üzerindeki etkisi, doğrudan haberi seçimiyle başlayan ve kelimelerin hareketliliğini öldüren pratiklere kadar uzanmaktadır.

Diyalog gazetesi genel müdürü Sezgin Madencioğlu (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), KKTC basınında dava siyaseti sonrasında daha kültürel düzeyde ortaya çıkan modernleşmesini, siyasetin basına etkisindeki azalmaya bağlamanın yanlış bir tespit olduğunu belirtmektedir. Madencioğlu'na göre, siyasete ekonominin eklenmesi KKTC basınına eskiye oranla daha da siyasallaştırmıştır.

Bana göre medya eskiye oranla çok daha siyasallaştı. Zaten baktığınızda olan gazete sayısından görüyorsunuz bunu. Bu ölçekte bir toplumda yirmi kadar gazete, sekiz televizyon çok fazla. Demek ki bu bir yerden finanse ediliyor. Siyasetle ilişkili iş adamları finanse ediyor. İş adamları gazeteyi bir güç olarak kullanmak için kuruyor. Siyasete baskı kurmak için. Bu da bir şekilde yine siyasete dokunuyor. Doksan tane satan gazete var. Niye çıkarıyor o gazeteyi? Sabah televizyonlarda benim gazetem de okunsun. Bir güç olsun elimde. O yüzden.

Bu siyasallaşmanın ne boyutta olduğunu ve neleri kapsadığını ise Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği (KTGB) Başkanı Sami Özusu (Yüz yüze görüşme, Haziran 2018) şöyle aktarmaktadır:

Demokrasisi gelişmemiş toplumlarda daha belirgin olmak üzere, basın her daim elde tutulmak istenen bir güçtür. Bunu siyasal iktidar da ister, muhalefet de ister. Ama sadece onlar değil. İş dünyası da medyayı kontrol etmeye çalışır. Sendikalar da basını yanında tutmak ister. Diğer çıkar grupları da öyle. Hatta mafya bile. Finansal bakımdan çok büyük sorunlar yaşamakta olan Kıbrıs Türk medyasında "özgür basın" kategorisi oldukça daralmıştır. Bunun yerine çıkar grupları basını büyük ölçüde kontrol eder durumdadır. Siyaset de bunun bir parçasıdır ama mesela Türkiye'deki gibi basında mutlak "iktidar kontrolü"nden söz edemeyiz. Buradaki ilişki biçimi sürekli değil, dönemsel, çoğunlukla da kısa vadeli çıkarılara dayalı bir "alış-veriş" gibidir.

KKTC'deki bu "kısa vadeli" ve "çıkarlara" dayalı olan ekonomi politik ilişkiler, Marx'ın (2011, s. 574) "kaçınma teorisi"nde ele aldığı "sonradan olma kapitalist"inkine benzer bir durumu da kapsamaktadır. Buna göre, aniden zenginleşme hırslının yol açtığı hukuki imaj ve temsiliyet sorunlarını gidermenin yolu, temsil giderlerine yapılacak yatırımdır. Marx'a göre israf gibi görünen ve kapitalizmin doğasına aykırı olan bu tercih, esasında bir "itibar aracı"dır. Bu anlamda KKTC'de bir gazeteye sahip olma kültürü de bunun uzantısıdır. Gazete, bir yandan sermayedarın çeşitli girişimlerini örtmesine neden olarak itibarını düzlüğe çıkarmasını sağlarken diğer yandan da ekonomi politik ilişkilerinde bir baskı veya yaptırım aygıtı olarak işlev görmektedir.

Yeniden Nacak gazetesinin sahibi Aydın Akkurt'un (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) bununla ilgili olarak başından geçen bir olay şu şekildedir:

Son yaptığımız haberde bir yolsuzluk haberi vardı. İhaleye çıkılmadan bir sahil yeri bir iş adamına verildi. Bizzat kendisi beni aradı. "Buluşalım öğlen, bir çay içelim" dedi. Ben de "uygun değilim" dedim. Bu sefer "akşama buluşalım" dedi. Yine "uygun değilim" dedim. "İstediğin bir açıklama varsa gönder" dedim. Ertesi gün beni sekiz, dokuz kez daha aradı. Ben açmadım. Sonra gitti, bazı korsan sitelere reklam verdi. Bir baktım haberler var: "Aydın Akkurt aradı falan kişiyi, rüşvet istedi şu kadar para, yoksa bu yayınlara devam edeceğim" diye. Gelinek nokta bu.

2000 sonrası KKTC basınının dönüşümüne değinen Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Müşaviri Hüseyin Yalyalı (Yüz yüze görüşme, Haziran 2018), kapitalistleşmeyi dava siyasetinin izlediği ekonomi politik anlayışın bir sonucu olarak görmektedir. *Yeni Bakış* gazetesi genel yayın yönetmeni İsmet Özgüren (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) ise bu durumun, KKTC'nin gerek stratejik konumundan gerekse de içinde bulunduğu uluslararası hukuktan mahrum olmasının bir sonucu olduğunu dile getirmekte ve dava siyasetinin kapitalistleşmeye önemli etkisi olduğunu belirtmektedir. Özgüren, KKTC'nin içinde bulunduğu kapitalizmi ise "vahşi kapitalizm" olarak tanımlamaktadır.

Yapılan anketlerde ve görüşmelerde belirtilen "vahşi" ekonomi-medya-siyaset ilişkisinin KKTC siyasetinde ve KKTC basın kültüründeki en önemli etkisi, yine siyaset üzerinedir. Gelinek noktada hem dava hem de barış politikalarına toplumsal anlamda bir ilgisizliğin olması bunun başat göstergesidir. Önce uluslararası girişimlerin gerçekleşmemesi ve ardından KKTC'de kendini gösteren ekonomi politik ilişkilerdeki yoğunlaşmalar, kitleleri bir anlamda her iki siyasete dair inşacı ele alışlardan uzaklaştırmıştır. Bu uzaklaşma, bir yandan tarihsel sürece yaslanan ekonomi politikanın bir sonucuyken öte yandan da kitlelerin yine o (mevcut) ekonomi politikayla baş başa kalmasının neticesidir (Ercan, 2019, s. 204-205).

Milliyetçiliğe yaslanan dava siyaseti ile anti-milliyetçi bir anlayışı odağa alan barış siyasetindeki çözümler, apolitizasyonu yaratması dolayısıyla kapitalizmin işleyiş mantığını daha da kamçılayıcı bir çehreye büründürmektedir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta, dava siyasetinin milliyetçi reflekslerini Rumlara, barışçıl siyasetinin ise Türkiye'ye yöneltmiş olmasıdır. Esasında her iki anlayış da belirli düzeylerde (biri makro diğeri mikro olmak üzere) milliyetçi bir ele alışın sonucudur. Bunun arkasında ise, milliyetçi düşüncenin her türden anti-empyralist tavırların çıkış bulmasında oynadığı gizil pozitif rol yatmaktadır (Jameson, 1993, s. 71; Eagleton, 2011, s. 241-242). Kaldı ki, Kıbrıs Türk toplumunun ve basınının belli sebep ve koşullarla milliyetçi bir siyaset etrafında çıkışını bulduğu da ortadadır. Bu nedenle, dava ya da barış siyasetinde gerçekleşen kopukluklar -ağırlıklı doğu toplumlarında bir açmaz olarak öne çıkan- gerek iç gerekse de dış sömürüye neden olan kapitalist ilişkilere teslimiyet olarak belirginleşmektedir (Timur, 2014, s. 168). Bu bağlamda, barış yanlısı politikanın KKTC'de ana damarını oluşturan Cumhuriyetçi Türk Partisi'nin (CTP) gazetesi *YeniDüzen*'in yazı işleri müdürü Mert Özdağ, KKTC'nin 2000'lerden başlayarak günümüze kadar geçirdiği politik serüveni ve şu an içinde bulunduğu çıkmazı şöyle dile getirmektedir:

Şu anda gazeteler ve esas olarak siyaset bir çökme süreci yaşıyor Kıbrıs'ta. Çünkü bağımsız KKTC'ciler de federalistler de aslında hayallerinin, topluma hayal olarak sunduklarının bir realiteye dönüşemeyeceğini anladılar. Mücadele ettikleri yolun artık yıkıldığını gördüler. Ne sağ bağımsız KKTC'nin olacağına inanıyor artık ne de sol dediğimiz federalistler federasyonun gerçekleşeceğine inanıyor. Bir çökme var. Bu iki siyasete de yansdı. Mesela şu anda bir yerel seçim sürecindeyiz ve kendini solda tanımlayan biri sağ bir partiye oy verebilir. Hatta kendini solda tanımlayan biri sağ partiden aday çıkabilir. Aynı şekilde sağda da böyle. Kim, hangi partiden adaydır belli değil. Her şey birbirinin içine geçti. Medya da tabii ki bundan, bu karmaşadan payına düşeni alır.

Bu, önce Annan Planı sürecinin çökmesiyle başladı. Ardından KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak tanıtılacağı siyasetinin, 2011-2013 sürecinde Erdoğan'ın Kıbrıs'a karşı bakış açısıyla yerle bir oldu. Sonrasında yaşanan süreçte KKTC'nin bir alt yönetim olduğu Türkiye tarafından buraya dayatılınca, bağımsız KKTC'ciler aslında KKTC'nin bir hayal olduğunu anladılar ve topluma bunu artık bir hedef olarak sunamamaya başladılar. Federalistlerin hayali de, Annan Planı ardından, en son gerçekleşen Crans-Montana süreciyle çöktü. Ortada bir çöküntü var şimdi. Cumhurbaşkanı'nın tabiriyle "evimizin içini temizleyelim" gibi bir arayış var. Ancak bunun yeterli olmadığını herkes görüyor. Medyada bu çökmeden nasibini aldı.

KKTC'deki politik kültürün ve o kültürün yeniden üretiminde en büyük rolü oynayan basın dönüştürme, ekonomi politik ilişkilerin payı büyüktür. Bu politik vazgeçişlerin günümüzde bireyler üzerinde yarattığı etkiyle ilgili olarak *Diyalog* gazetesi genel müdürü Sezgin Madencioğlu (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), değişen ve daha da katılaştıran kapitalist ilişkilerle ortaya çıkan yeni "koşullara" atıf yaparak, günümüzde dava ve özellikle barış politikalarının yerini "kişisel çıkarlara" bıraktığına vurgu yapmaktadır.

Ben çok fazla dava ve barış politikalarının bir etkisi kaldığına inanmıyorum. Çünkü günümüz koşulları insanları farklı bir yöne yönlendirdi. Artık ülke çıkarlarındansa kişisel çıkarlar daha fazla, daha ön planda. Yani bireye baktığınızda, çözüme dair karar vereceğinde, kendi ülke çıkarlarından çok bireysel çıkarlarını düşünerek karar veriyor. "Benim arsam gidecek mi?" "Acaba ben oturduğum yerden ayrılacak mıyım?"

Belirli düzeylerdeki milliyetçiliğin yarattığı aidiyet duygusunun açığa çıkardığı anti-empyrist tavırlar, aynı zamanda çatışma kültürünün de yaratılmasına neden olmaktadır. Milliyetçiliğin törpülenmeye çalışılması ise, ulus anlayışından büyük oranda bir kopuşu kaçınılmaz kılmaktadır. Buradaki "kaçınılmazlık", milliyetçi reflekslerin yarattığı -her ne kadar sınıfsal bir vurgu taşımasa da- siyasal örgütlülük direncini törpüleyen bir nitelik arz etmektedir. Bilhassa günümüz küresel kapitalizminin hâkimiyeti düşünülecek olursa, bu reflekslerin alternatifi olarak kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin yarattığı kültür öne çıkmaktadır. Kapitalizmin ürettiği ve hatta dayattığı ikilem de buradadır: Maddi dünyayı belirleyen ilişkilerin dışında kaldığı takdirde "kötücül" olan çatışmacı kültürün devam edeceği varsayımı ile "iyi" olan barışçıl politikaların yalnız bireyselleşmeye dayalı kapitalist ilişkilerde mümkün olduğu varsayımında kitleleri bırakması (Bauman, 2013, s. 34-36). Bu bağlamda gazetecilerin büyük çoğunluğunun barış politikasından yana tavır geliştirmeleri, bir anlamda içerideki "vahşi" kapitalist ilişkilerin yerine "Batı tipi" bir kapitalizmin tercih edilmesi olarak da okunabilmektedir. TAK Müşaviri Hüseyin Yalyalı (Yüz yüze görüşme, Haziran 2018), barış ve AB politikaları arasındaki özdeşleşime eleştiri getirerek şunları kaydetmektedir:

AB'yi övüyoruz ama AB aslında sistemin açtığı bir kapı. AB insanların örgütlenmesinin önünü açmıyor. Sosyal devlet dediğimiz şeyin hep geriye çekilmesi söz konusu. Devletin küçülmesi adı altında insanların kapitalizmle baş başa kalması durumu var. Mesela bu ülkede 79'larda kurulan toplu taşımacılık yok edilmiştir. Türkiye'den biri geldiğinde soruyor: "Her evde iki araba mı var?"

Dolayısıyla, KKTC'nin içinde bulunduğu uluslararası durumun da neticesi olarak belirginleşen ekonomi politik ilişkilerdeki katılma hem dava hem de barış politikalarını kişisel birer (a)politik tercih düzeyine indirgemıştır. KKTC basın kültürü açısından bu durum, tüm bu makro ve mikro ekonomik ve siyasal ilişkilerin ortasında yer alan basının hayatta kalma mücadelesinde kendini göstermektedir.

Sonuç Yerine

Kıbrıs Türk toplumunun 1889 yılında başlayan gazetecilik serüveni, ilk ortaya çıktığı andan itibaren siyasal bir karaktere sahip olmuştur. Bu durum gazeteleri hem var eden hem de gazetelerce siyaseti yeniden üreten bir niteliktedir. 1974 sonrasında da önemli ölçüde hegemonyasını sürdüren bu siyasal tavır, bir yandan Kıbrıs Türk toplumunun siyasi hayatında belirleyiciliğini sürdürürken diğer yandan da siyasetten ayrı ele alınamayacak olan ekonomiye yön vermiştir. 2004 Annan Referandumu'yla ortaya çıkan ise, bu anlayışın her siyasal hareket gibi tarihsel bir aşınması ile yine bundan doğan ekonomik ilişkilerin birleşimidir. 2004 sonrası sürece bakıldığında, barışa dair çeşitli müzakerelerin de olumsuz sonuçlanması, günümüzde yerini her iki siyasal yaklaşımın hem toplumsal anlamda hem de gazetelerde daha "bireysel" bir kültüre yerini bırakmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm, Kıbrıs Türk basını açısından tarihsel bir kırılmaya işaret etmektedir. Kırılmanın ana hattını ise siyasetin ekonomiye değil, ekonominin siyaseti öncelediği bir anlayış oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, referanduma kadar olan süreçte ağırlıklı dava siyasetinin ekonomiye yön verdiği bir durumdan, referandum sonrasında ekonomik ilişkilerin siyasete yön verdiği bir sürece geçilmiştir. 1974 sonrasında dava siyasetinin yarattığı burjuvalaşma, süreç içinde giderek gelişmiş, güçlenmiştir ve kapitalizmin temel dinamikleri dolayısıyla siyaseti ikincil konuma düşürmüştür. Günümüzde basının bu yapı içerisindeki konumuysa; çatışma kültürünün "doğal" bir getirisi olarak yükselen propagandist anlayışın 1974 sonrasında yerini bıraktığı partizan gazetecilik anlayışından, ağırlıklı sermaye sahiplerinin siyasete yön verdiği oluşumda daha araçsal bir noktaya gelmesidir. Gazetecilerin de dile getirdikleri gibi, KKTC'deki gazetelerin mevcut ekonomi politik yapı içerisindeki görünümü, gazetelerin siyaset üzerinde baskı işlevi gören aygıtlar olarak öne çıkmasıdır. Bu baskı ise, gazete patronunun, gazete sahipliği dışındaki diğer iş kollarında sürdürdüğü ekonomik ilişkilerini sağlama almasının bir aracı olma özelliğini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, basın ve siyaset ilişkisi açısından günümüz KKTC basını, kapitalist ilişkilerin önemli birer aygıtı/aracı haline gelmiştir.

Bu durumun da en önemli göstergesi araştırmadan elde edilen anket verilerinde açığa çıkmaktadır. "Fikrim yok" seçeneğini bir sınır olarak aldığımızda, gazetecilerin toplamda ("Kesinlikle katılıyorum", "Katılıyorum" ve "Biraz katılıyorum") %75,9'u KKTC basınında medya ve siyaset arasındaki ilişkiyi önemli görürken, %74,1'i ise KKTC basınında ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkinin haberciliğe etkide bulunduğunu belirtmiştir. Öte yandan, bu bağlamda gazetecilerin toplamda %59,7'sinin KKTC basınında sansür olduğunu ve %71,1'inin ise otosansür uyguladığını ifade etmesi, basının ekonomi ve siyasetle ilişkisinin sonuçlarının ne boyutta olduğuna işaret etmektedir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2013). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm* (Çev. D. Ergun). İstanbul: Say Yayınları.
- Beratlı, N. (2012). *Kıbrıs'ta ulusal sorun*. Lefkoşa: Khora.
- Bourdieu, P. (1999). *Karşı ateşler* (Çev. H. Yücel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Denktaş, R. R. (2003). Türklük için dayandık dayanacağız. G. Fırat (Ed.), *Milli dava Kıbrıs* içinde (s. 27-38). İstanbul: İleri Yayınları.
- Eagleton, T. (2011). *Marx neden haklıydı?* (Çev. O. Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.
- Emgili, F. (2015). İngiliz yönetiminde Kıbrıs Türkleri ve Atatürk devrimlerine bakışları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 381-396. Erişim adresi: <https://www.sosyalarastirmalar.com/archive/jisr-volume-8-issue-41-year-2015.html>
- Ercan, E. E. (2019). KKTC basınında dava ve barış politikalarının günümüzdeki durumu. *Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi*, (30), 193-214. Erişim adresi: <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/pub/issue/46346/492309>
- Jameson, F. (1993). *Milliyetçilik, sömürgecilik ve yazın* (Çev. Ş. S. Kaya). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Johnson, J. M. ve Rowlands, T. (2012). The interpersonal dynamics of in-depth interviewing. J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti, K. D. McKinney (Ed.), *Handbook of interview research: The complexity of the craft* içinde (s. 99-114). Los Angeles: Sage Publications.
- KKTC Başbakanlık ve Doğu Akdeniz Üniversitesi. (2015). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde istikrarlı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme: Sektör temelli analiz ve politika önerileri*. Erişim adresi: <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/1890/1/KKTC%20Ekonomisi%2C%20Sekt%20C3%B6r%20Temelli%20Analiz%20ve%20Politika%20C3%96nerileri.pdf>
- Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği (KTGB). (2012). *Kıbrıs Türk basın tarihi*. Lefkoşa: Söylem Matbaacılık.
- Marx, K. (2011). *Kapital: Ekonomi politiğin eleştirisi, I. cilt: Sermayenin üretim süreci* (Çev. M. Selik ve N. Satlıgan). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mert, Ö. (2003). Osmanlı belgelerine göre bir Kıbrıs gazetesi: Zaman. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 0(4), 61-88. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/952/10729>
- Oğuz, S. (1975). *Kıbrıs: Ekonomik ve sosyal yönleriyle* (3. Baskı). İstanbul: Seda Matbaası.
- Özer, Ö. (2007). *Medya, şiddet, toplum*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şafaklı, O. ve Özdeşer, H. (2002). KKTC ekonomisinin genel analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (5), 151-171. Erişim adresi: <http://journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/view/208/226>
- Tahsin, E. (2014). Kuzey Kıbrıs özelinde neoliberal dönüşümün boyutları. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 78-95. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/euljss/issue/6286/84355>
- Timur, T. (2014). *Marx-Engels ve Osmanlı toplumu* (2. Basım). İstanbul: Yordam Kitap.
- Uzun, R. (2011). *İletişim etiği: Sorunlar ve sorumluluklar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ünlü, C. (1982). *Kıbrıs'ta basın olayı (1878-1981)*. Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayını.
- Volkan, V. D. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve uyum - Çatışan iki etnik grubun psikanalitik tarihi* (Çev. B. Kılınçer). İstanbul: Everest Yayınları.

Extended Abstract

Purpose

The subject of the study is the relationship between the press and politics in the TRNC. In this context, the purpose of the research is to reveal the current situation of the relationship between the press and politics in the TRNC, taking into account its historical background. What is meant by the historical background is to determine how the TRNC economy and politics have transformed since the 1980s and what kind of reflections this has on the TRNC press.

Design and Methodology

Within the scope of the research, the senior editorial staff of 15 of the 19 newspapers published in the TRNC between May-June 2018, when the study was conducted, were interviewed and a questionnaire was applied to the reporters working in these newspapers. A questionnaire was applied to 104 reporters in total, and in-depth interviews were held with 20 journalists at the level of directorship and editor-in-chief. The data of the questionnaire using 7-point Likert (1. Strongly disagree, 7. Strongly agree) were analyzed using SPSS 17 program. The data are tabulated by taking frequency analysis into account. The questions of the study are as follows: a) What are the dimensions of the relationship between the TRNC press and economy and politics? b) What are the dimensions of the effect of the relationship between the TRNC press and the economy and politics on the news in general? c) What are the dimensions of the effects of the relationship between the TRNC press and the economy and politics in terms of news censorship and self-censorship? d) How do newspaper managers in the TRNC press see the relationship between the TRNC press and economy and politics? In summary, almost the entire TRNC press constitutes the field of the study in which mixed research methods are used. In this way, both the evaluations of the journalists in the kitchen of the news and the opinions of the senior editorial staff were included in the study, and it was aimed to provide an integrated data flow.

Findings

After the 1974 Operations, everyday life, which gradually normalized in the context of the effects caused by inter-communal conflicts, resulted in the 2004 Annan Plan Referendum, in which 64.9% of the TRNC said "yes" and 74.8% of the Greek Cypriot Administration said "no". The post-referendum process is important for the TRNC in two respects: 1) The case politics has lost its importance in the TRNC, 2) Despite the rise of the politics of peace, the political inquiries created by the failure to realize concrete desires and demands in this direction in the process that has survived until today.

Today, the position of the TRNC press in this structure; from the partisan journalism approach that the propagandist understanding, which rose as a "natural" outcome of the conflict culture, left its place after 1974, it has come to a more instrumental point in the formation where the owners of capital predominantly direct politics. As journalists have stated, the appearance of newspapers in the TRNC within the current political economy is that newspapers come to the fore as instruments that function as pressure on politics. This pressure includes the feature of being an intermediary for the newspaper boss to secure the economic relationships it maintains in other business lines other than newspaper ownership. In other words, in terms of the relations between the press and politics, today's TRNC press has become an important tool of capitalist relations. In other words, in terms of the relations between the press and politics, today's TRNC press has become an important tool / tool of capitalist relations. The indicator of this in the TRNC press is that 59.7% of the journalists in total draw attention to the fact that the TRNC press is censored and 71.1% of them apply self-censorship.

Research Limitations

The editorial staff of 15 of the 19 newspapers published in the TRNC between May-June 2018 were interviewed and a questionnaire was applied to the reporters working in these newspapers. Other 4 newspapers were also reached, but no return could be obtained. Therefore, the limitation of the study is that all the newspapers (except 4) published in the TRNC at the time of the research. In addition, Bayrak Radio and Television Corporation (BRTK) and Turkish Agency Cyprus (TAK) are within the scope of the study. On the other hand, opinions were received from the heads of the Cyprus Turkish Journalists Association (KTGB) and the TRNC Media Ethics Committee (MEK).

Implications

It is necessary to conduct interdisciplinary studies on the TRNC press, examining the relations between media-politics and media-economy. The data obtained in this study show that censorship and especially self-censorship are the most important problems in the TRNC press. In addition, studies focusing on freedom of the press and expression are also needed in this context.

Originality/Value

The importance of the study is that no other study has been carried out within the scope of the subject, in terms of the field dealt with, on the whole TRNC press and press institutions.

Araştırmacı Katkısı: Eren Ekin ERCAN (%100).